

Metoda zakotvené teorie

PSY118, 474, 722 Metodologie psychologie
(kvalitativní přístup)

JS 2010

Tomáš Řiháček

Výzkumný postup v KVANTITATIVNÍM výzkumu

**Problém, výzkumná otázka
Teorie**

**Formulování předpokladu
(hypotézy)**

**Sběr a statistická analýza dat
Interpretace výsledků**

**Přijetí/vyvrácení hypotézy
(vědecký poznatek)**

Výzkumný postup v KVALITATIVNÍM výzkumu

**Problém, výzkumná otázka
„vágní představy o zkoumaném“**

**Orientace v „terénu“
Sběr a průběžná analýza dat**

**Zpřesňování, hledání vztahů,
vzorců, porovnávání,
zobecňování**

Formulování hypotézy/teorie

Pozitivismus

**Symbolický
interakcionismus**

důraz na logiku a
systematičnost

důraz na
konstruování
významů a jednání

metoda zakotvené teorie
(grounded theory)

Barney Glaser, Anselm Strauss

Literatura

- **Strauss, A., Corbinová, J. (1999).** *Základy kvalitativního výzkumu. Postup a techniky metody zakotvené teorie.* Boskovice: Albert.
- **Strauss, S., Corbin, J. (Eds.). (c1997).** *Grounded theory in practice.* Thousand Oaks: Sage Publications.
- **Miovský, M. (2006).** *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu (kap. 8.3.).* Praha: Grada.
- **Hendl, J. (2005).** *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace (kap. 4.3. a 8.3.).* Praha: Portál.

Jak formulovat výzkumnou otázku?

„Výzkumnou otázkou je (...) výrok, který identifikuje zkoumaný jev.“

(Strauss a Corbin, 1999, s. 24)

- začínáme spíše široce, v průběhu výzkumu otázku zužujeme
- z otázky je patrné, na jaké aspekty zkoumaného jevu se zaměříme

Příklad

výzkumný projekt

Jak obyvatelé města prožívají městské zvukové prostředí?

- terénní výzkum
- sběr dat: introspekce (focusing)
- fixace dat: audiozáznam rozhovorů (doslovně přepsaný), terénní poznámky

Cvičení

**Jak obyvatelé města prožívají městské
zvukové prostředí?**

→ Najděte v textu úseky, které mají význam z hlediska výzkumné otázky.

1 Moravské náměstí

Mně to tady přijde jako ostrov klidu uprostřed takovýho ruchu. A asi to dělá hlavně ta fontána. To byl takový dominantní zvuk tady, a když jsem se na to zaměřila, tak prostě to byl takovej klid a... no hlavně klid, takový jako uklidnění, ten šum tý vody a tak. A vlastně jsem v dálce slyšela ty šaliny, a když jsem se snažila zaměřit na ty šaliny, tak zas to byl takovej ten typickej svíravej pocit, prostě nepříjemný a trochu taková tíseň nebo tak, ale ta fontána to vždycky tak jako přehlušila, takže jsem se tady cítila fajn, tak jako bezpečně a tak. A potom vlastně ještě co jsem tady slyšela, tak byly hodně hlasy lidí, protože jak jsem seděla na těch lavičkách, tak se tam okolo bavili, no a to bylo zas takovej pocit... takovej jako příjemnej, že já mám vždycky pocit, že když se nějak ty lidi spolu bavěj, tak že prostě, takže maj někoho kolem sebe, takže takovej pocit, já nevím, snad jako radosti nebo... no, něco takovýho. Ale celkově tady byla hlavní doména ta fontána, furt jsem ji prostě slyšela... Takže takový klidný místo, tak to tady na mě působilo.

1 Moravské náměstí

Mně to tady přijde jako ostrov klidu uprostřed takovýho ruchu. A asi to dělá hlavně ta fontána. To byl takový dominantní zvuk tady, a když jsem se na to zaměřila, tak prostě to byl takovej klid a... no hlavně klid, takový jako uklidnění, ten šum tý vody a tak. A vlastně jsem v dálce slyšela ty šaliny, a když jsem se snažila zaměřit na ty šaliny, tak zas to byl takovej ten typickej svíravej pocit, prostě nepříjemný a trochu taková tíseň nebo tak, ale ta fontána to vždycky tak jako přehlušila, takže jsem se tady cítila fajn, tak jako bezpečně a tak. A potom vlastně ještě co jsem tady slyšela, tak byly hodně hlasy lidí, protože jak jsem seděla na těch lavičkách, tak se tam okolo bavili, no a to bylo zas takovej pocit... takovej jako příjemnej, že já mám vždycky pocit, že když se nějak ty lidi spolu bavěj, tak že prostě, takže maj někoho kolem sebe, takže takovej pocit, já nevím, snad jako radosti nebo... no, něco takovýho. Ale celkově tady byla hlavní doména ta fontána, furt jsem ji prostě slyšela... Takže takový klidný místo, tak to tady na mě působilo.

Významové jednotky

- vymežitelné úseky textu nesoucí informaci
- lze validizovat pomocí více posuzovatelů

Cvičení

**Jak obyvatelé města prožívají městské
zvukové prostředí?**

→ Přiřadte každému úseku výstižné
pojmenování (vytvořte pojem).

Moravské

ostrov klidu

Mně to tady přišlo jako ostrov klidu. A asi zaměření pozornosti fontána. To byl takový dominantní zvuk tady, a když jsem se na to zaměřila, tak prostě to byl takovej klid a... no hlavně klid, takový jako uklidnění, ten šum tý vody a tak. A vlastně jsem v dálce slyšela ty šaliny, a když jsem se snažila zaměřit na ty šaliny, tak zas to byl takovej ten typickej svíravej pocit, prostě maskování nepříjemný a taková tíseň nebo tak, ale ta fontána to vždycky tak jako přehlušila, takže jsem se tam cítila fajn, tak jako bezpečně a tak. A potom vlastně ještě co jsem tady slyšela, tak byly hodně hlasní proč protože jak jsem seděla na těch lavičkách, tak se tam okolo seděl bylo zas takovej pocit takovej jako příjemnej, že já mám vždycky pocit, že se nějak ty lidi spolu bavěj, tak že prostě, takže maj někoho kolem sebe, pocit, já nevím, snad jako radosti nebo... no, něco takového. Ale celkově tady byla hlavní doména ta fontána, furt jsem ji prostě slyšela... Takže takový klidný místo, tak to tady na mě působilo.

dominantní zvuk/zvuková dominanta

zaměření pozornosti

maskování

sezení

pocit bezpečí

sounáležitost ?

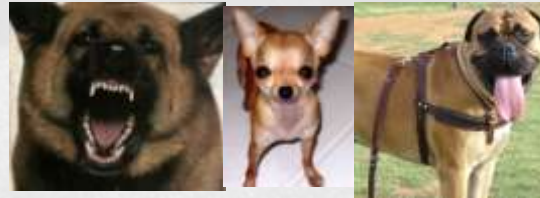
kontinuální průběh

Konceptualizace

- označení, *pojmenování* jevů
- vytvoření pojmu vyžaduje abstrakci, přechod z roviny konkrétních jevů na rovinu teoretického uvažování

Koncept

1. předběžné zpracování, návrh, náčrt
2. koncepce, pojetí
3. pojem

soubor předmětů

termín
„PES“

soubor vlastností
(koncept)

Cvičení

**Jak obyvatelé města prožívají městské
zvukové prostředí?**

→ Vytvořte z pojmů obecnější kategorie (tam,
kde je to užitečné).

Pojmenované jevy

Obecnější kategorie

ostrov klidu, klidné místo	→	celková charakteristika místa
zaměření pozornosti	→	způsob distribuce pozornosti
šum	→	percepční kvalita zvuku
dálka	→	vzdálenost zdroje
maskování	→	„interakce“ zvuků
obklopenost lidmi	→	prostorové rozmístění zdrojů
kontinuální průběh	→	průběh
šalina, fontána, hlasy lidí	→	zdroj zvuku
klid, svíravý pocit, nepříjemné, tíseň, pocit bezpečí, příjemné, radost	→	prožitek
sezení	→	aktivita při poslouchání

Kódování

ostrov klidu

dominanta

klid

vzdálenost

svíravý pocit

maskování

pocit bezpečí

--X.Y. mor--

Moravské náměstí

Mně to tady přijde jako ostrov klidu uprostřed takovýho ruchu. A asi to dělá hlavně ta fontána. To byl takový dominantní zvuk tady, a když jsem se na to zaměřila, tak prostě to byl takovej klid a... no hlavně klid, takový jako uklidnění, ten šum tí vody a tak. A vlastně jsem v dálce slyšela ty šaliny, a když jsem se snažila zaměřit na ty šaliny, tak zas to byl takovej ten typickej svíravej pocit, prostě nepříjemný a trochu taková tíseň nebo tak, ale ta fontána to vždycky tak jako přehlušila, takže jsem se tady cítila fajn, tak jako bezpečně a tak. A potom vlastně ještě co jsem tady slyšela, tak byly hodně hlasy lidí, protože jak jsem seděla na těch lavičkách, tak se tam okolo bavili, no a to bylo zas takovej pocit... takovej jako příjemnej, že já mám vždycky pocit, že když se nějak ty lidi spolu bavěj, tak že prostě, takže maj někoho kolem sebe, takže takovej pocit, já nevím, snad jako radosti nebo... no, něco takovýho. Ale celkově tady byla hlavní doména ta fontána, furt jsem ji prostě slyšela... Takže takový klidný místo, tak to tady na mě působilo.

Poznámky

Jaké ještě mohou být dominanty?

Je všude nějaká dominantanta?

Co musí zvuk splňovat, aby se stal dominantou?

Zvuky blízko-daleko: popředí-horizont

Kategorizace

- seskupení pojmů označujících podobné jevy do kategorií
- pojmenování kategorií
 - vlastní označení
 - přejaté vědecké koncepty
 - „in vivo“ kódy

Cvičení

**Jak obyvatelé města prožívají městské
zvukové prostředí?**

→ Získáme z dalších výpovědí participantů
nějaké nové pojmy/kategorie?

2 Moravské náměstí

Byl hrozný rozdíl, když jsem stála prostě u té fontány, když jsem vnímala takové to bublání aji toho dopadu a všechno, tak to bylo takový, strašná radost, takový uvolnění. Hrozný uvolnění a taková, takové uvolnění až úplně napětí, když člověk takovej uvolněnej a spokojenej, až má v sobě takový „ty jo, to není možná“ nebo tak. jakože takový to až úplně aktivní uvolnění, já nevím, jak to je, takovýho jako je, ale mě to tak přijde. Ale potom, když jsem stála právě dál, tak jsem nevnímala moc ty věci okolo, jako že jsem věděla, že tady jsou, ale vůbec mě nerušilo v tom, že ta fontána byla hrozně jakoby působivá. Ale když jsem stála dál, tak je to hrozně moc poznat, že už je taková jenom utlumená a strašně začaly dominovat ty věci okolo a fakt jsem si připadala jako stísněně. Jako že jsem někde u toho, u té vody, která na mě fakt působí uklidňujícně, ale všude okolo je to hrozně rušivé a ta fontána, ta vlastně už je fakt jako vzdálená, tudíž vím, že prostě je kolem nějaký okraj. Jakože prostě už cítím i ty ostatní zvuky, takže prostě jsem byla taková stísněná.

vzrušení ?

poměr hlasitostí ?

3 ulice Husova

homogenita

Mě to přijde, že vlastně celá ta ulice je úplně stejná – ta předtím prostě nebyla, tam byli i ty lidi, tady je to ale prostě od začátku do konce úplně stejný. A přišlo mi to takový agresivní, jako že strašně poutají tu moji pozornost. A asi strašně záleží na tom, v jakém rozpoložení člověk je; třeba si umím představit, že kdybych měla dobrou náladu, tak bych to vnímala jako spíš tak pozitivně, že prostě ty zvuky jsou spíše jako agresivní a idou za něčím jakoby dobrým, a kdybych měla špatnou náladu, tak bych to vnímala jako spíš tak negativně, že prostě ty zvuky jsou spíše jako agresivní a idou za něčím jakoby dobrým, a kdybych měla špatnou náladu, tak bych to vnímala jako spíš tak negativně, že prostě ten zvuk je prostě sám maskování nej neosobní.

nálada jako mediátor

Vlastně tady nejsou slyšet žádný jiný zvuky, žádný jiný zvuky vlastně nepoutají pozornost než ta doprava, nebo i když třeba občas něco zaslechnu, tak prostě ten zvuk je tak agresivní nebo tak, že prostě neslyším ty kroky lidí a hlavně jim nemůžu věnovat pozornost, a proto je prostě vůbec nevnímám, vnímám akorát jako celý ty zvuky aut a šalin.

Když to srovnám s tou předchozí ulicí, tak tam bylo víc spíš jako ty zvuky toho okolí, který mi tady úplně chyběly. Tady vyloženě byl jako jedinej tok zvuku v tý ulici, kdežto tam prostě jsem slyšela zvon, slyšela jsem tam toho tesaře, občas nějaký rozhovor a tady jsem neslyšela, ani když lidi kolem mě šli... Všechno táhne ta ulice, ten zvuk tý ulice.

pestrost

4 park Špilberk

Tady je to takové hrozně klidné, mírné, příjemně, velice příjemně a přitom to není to, že by tady jako nic nebylo, ale spíš je to že, jak slyším zdola ty šaliny a vlastně to **hranice mezi „tady“ a „venku“** je to překrytý těma ptákama a těma stromama, který tady vlastně vytvářejí takovou jako hranici mezi tím venkem a tím, co je tady. Není to tady prázdný, ale je to vyplněný – tvoří to takový rozlehlý prostředí **není dominanta** ma zvukama, vlastně klidem, mírem, ale zas, kdybych to srovnala s tou fontánou [Moravské nám.], tak to není, že by tady bylo něco, co by táhlo tu pozornost, že tady prostě to vybízí k tomu, buď aby se člověk jako nějak zamýšlel, anebo aby prostě jen poslouchal. A když se zamyslíš, tak se to jakoby vyplní tebou, že prostě to dává strašný motiv k tomu, aby se člověk nějak podíval do té duše anebo prostě **podněcování k určité aktivitě**.

Možná kdybych meditovala, tak třeba by to asi byl podobnej pocit.

Strašně se mi líbí, jak je tady prostě takový ticho, takže slyším sama sebe, že slyším svoje kroky a že slyším celkově tak jako i třeba jak dejchám, takže mi to přijde fakt takový pěkný, jako že si uvědomuju nejenom prostě tím, že v hlavě vím, že tady jsem, ale že to fakt slyším. Takový jako, takový příjemný.

Cvičení

Jak obyvatelé města prožívají městské zvukové prostředí?

- Hledejte podstatné vlastnosti (dimenze) kategorií.
- Na jejich základě navrhňte, jaká další data potřebujeme pro zodpovězení výzkumné otázky.

Dimenzionalizace

- rozvinutí kategorií pomocí jejich vlastností (dimenzí)
- dimenzionální charakter těchto vlastností
- dimenzionální profil konkrétního výskytu daného jevu

Zvukové prostředí	s dominantou	bez dominanty
homogenní		?
pestré	?	

Aktivita při poslouchání: bude se lišit prožitek v sedě a při chůzi? Při rychlé a při pomalé chůzi?

Vzdálenost: jak se bude se vzdáleností od fontány lišit kompozice ZP a jak se spolu s tím bude lišit prožitek?

Příklad dimenzionalizace: kategorie „osobní distance“

Otevřené kódování

- nalezení významových jednotek
úseky textu nesoucí informaci
- konceptualizace
popisný charakter dat → pojmový charakter kódů
- kategorizace
seskupování pojmů do kategorií
- dimenzionalizace
rozvinutí kategorií pomocí jejich vlastností (dimenzí)

Výzkumníková výbava

(teoretická citlivost)

Teoretická citlivost

- schopnost rozlišovat jemné detaily ve významu údajů
- schopnost uvažovat na pojmové úrovni
- schopnost tvořivě využít dosavadní znalosti a zkušenosti
- schopnost odlišit důležité od nedůležitého

Zdroje teoretické citlivosti

- literatura
- profesní zkušenosti
- osobní zkušenosti
- průběžná analýza

Teoretická citlivost

techniky rozvíjení

- univerzální otázky: Kdo? Kdy? Kde? Co? Jak? Proč?
- analýza slova/větného úseku/věty
- porovnávání
 - technika protikladů
 - systematické porovnávání dvou/více jevů
 - porovnávání se vzdálenými jevy
- mávání červeným praporkem

Jak pracovat s literaturou?

- zvýšení teoretické citlivosti
- zdroj sekundárních údajů
- podněcování otázek
- vedení při teoretickém výběru účastníků
- dodatečná validizace

Cvičení

Jak obyvatelé města prožívají městské zvukové prostředí?

- Vraťte se zpět k primárnímu textu a hledejte vztahy (spojení) mezi jednotlivými kategoriemi.
- Jak byste (na základě dimenzionálního rozvíjení kategorií) plánovali další sběr dat?

popředí

přítomnost zvuků

jsou přítomny zvuky, které přitahují pozornost

nejsou přítomny zvuky, které by přitahovaly pozornost

horizont

osobní distance

zvuky horizontu se „dotýkají“ (invazivní)

zvuky horizontu se „nedotýkají“ (odstup)

Fontána

maskování
okolních zvuků

příjemné,
bezpečí,
volnost,...

Fontána

hlasitost,
konstantnost

nepříjemné

Vztahy mezi kategoriemi

OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ

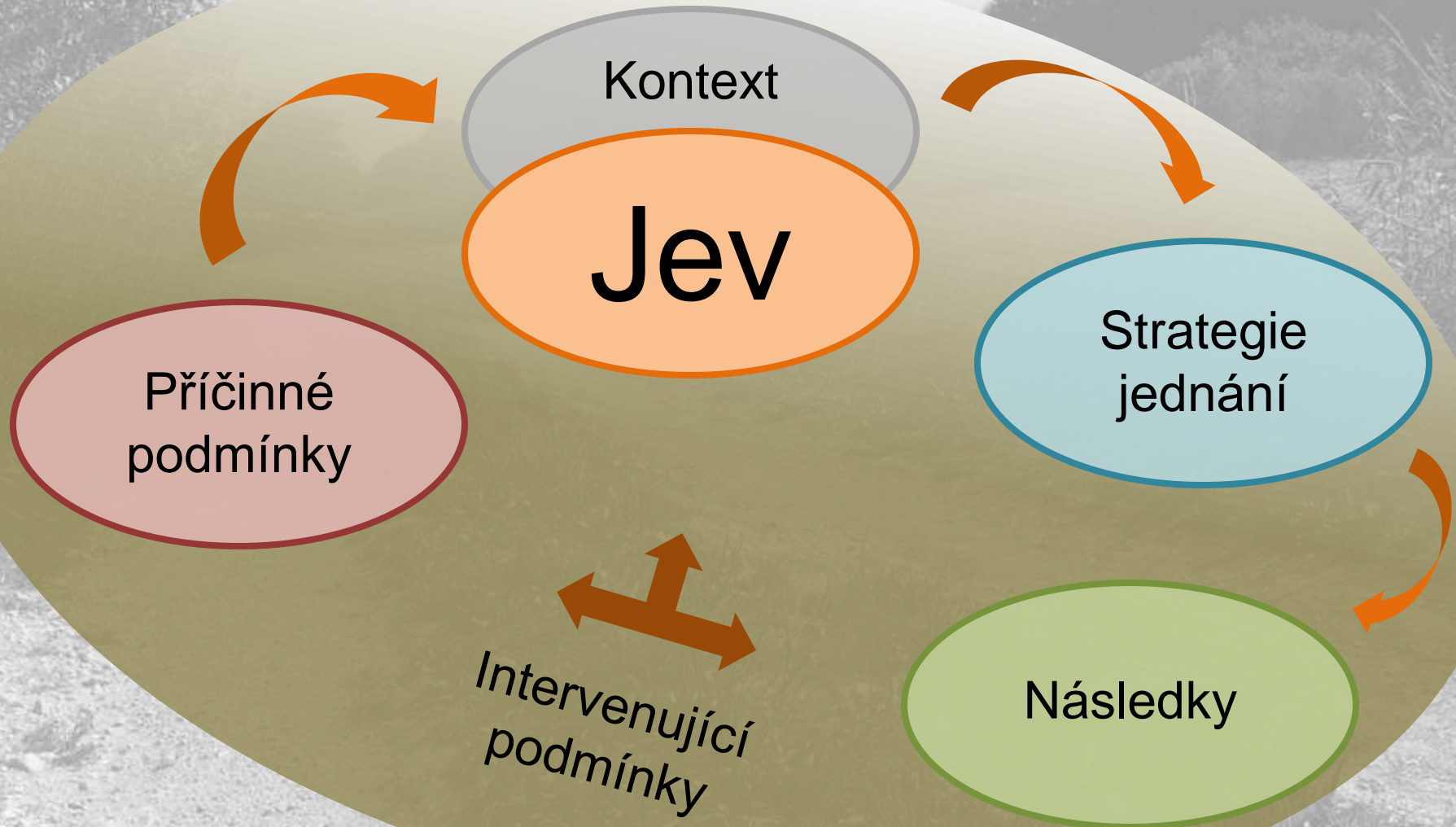
vytváříme a rozvíjíme pojmy/kategorie

AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ

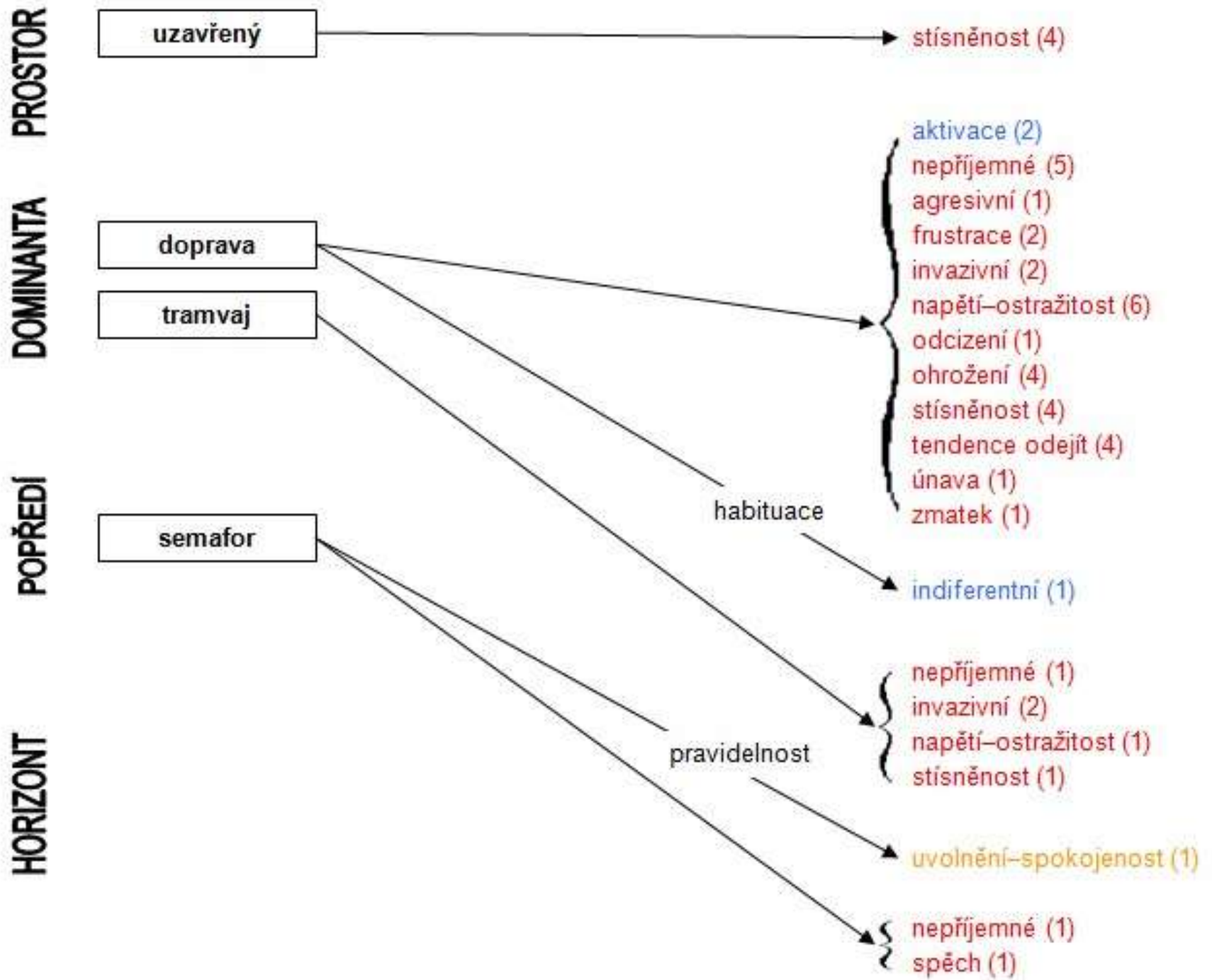
hledáme vztahy mezi kategoriemi

Paradigmatický model axiálního kódování

Poznámky (*memos*)

- zapisujte si průběžně jakékoliv postřehy a myšlenky týkající se kategorií, jejich vlastností a souvislostí
- psaní poznámek rozvíjí konceptuální (teoretické) uvažování

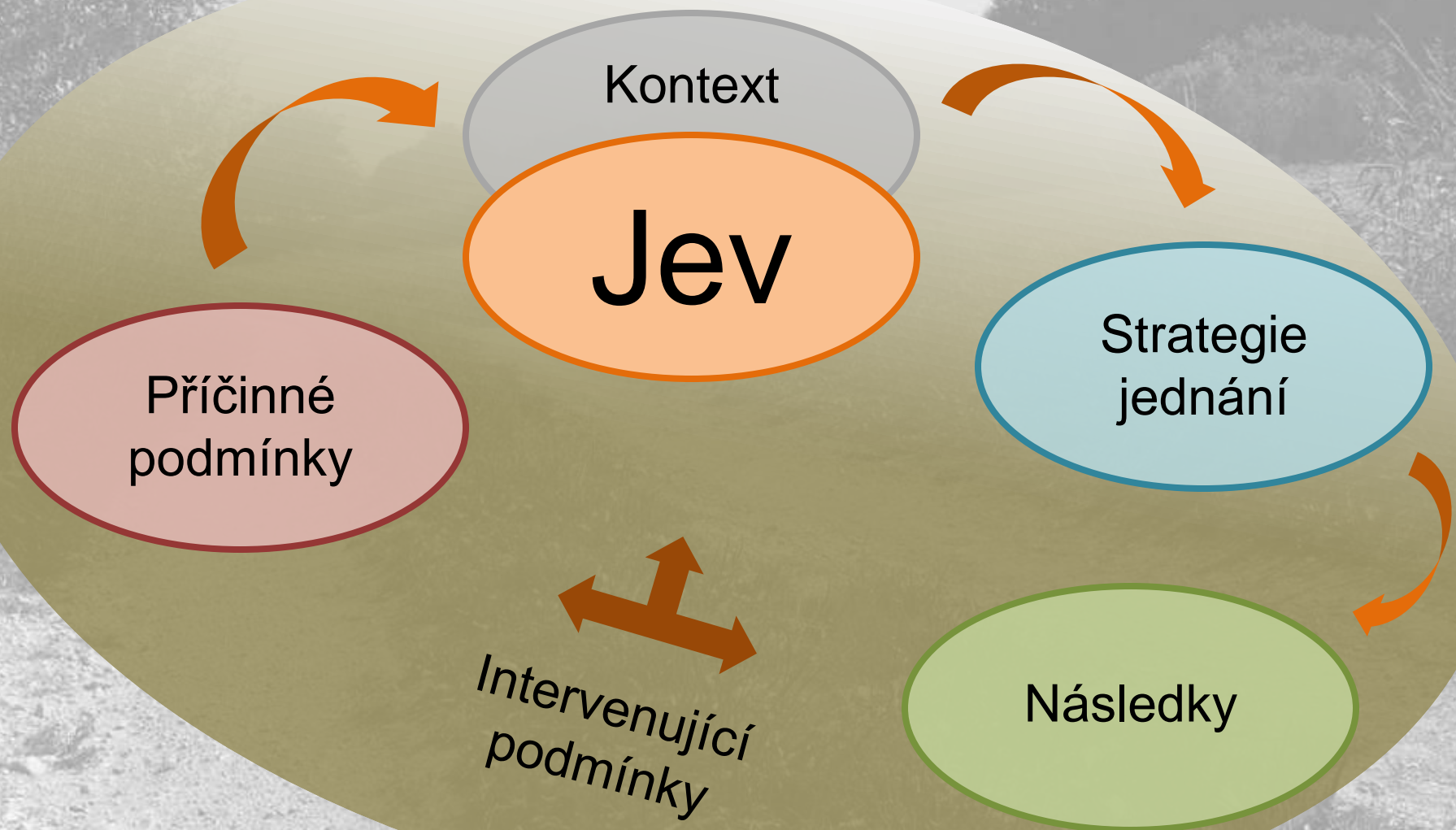
Axiální kódování

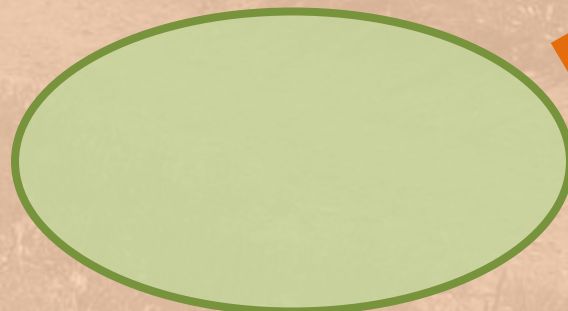
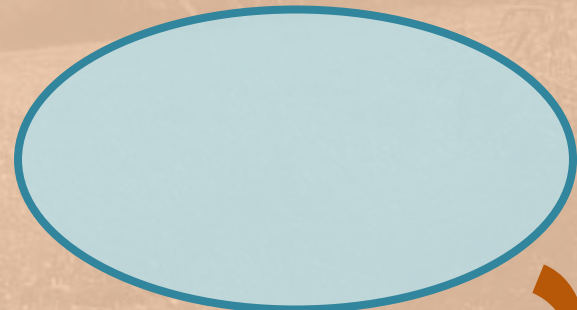
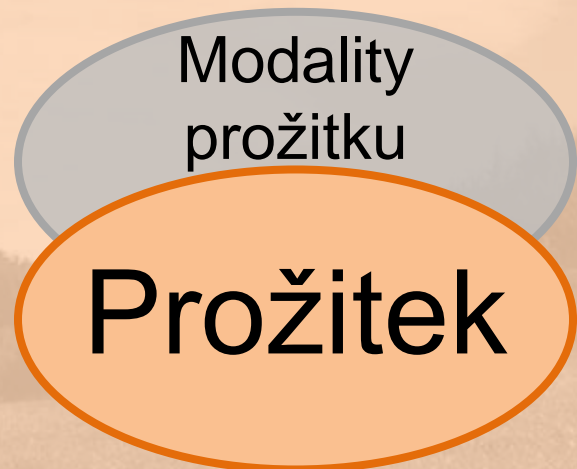
- hledáme hypotetické vztahy mezi kategoriemi (a povahu těchto vztahů)
- ověřujeme tyto vztahy na datech
- dále rozvíjíme vlastnosti kategorií

Selektivní kódování

- vyložení kostry příběhu
- uvedení pomocných kategorií do vztahu k centrální kategorii
- kategorie jsou vzájemně vztahovány na dimenzionální úrovni
- vztahy jsou ověřovány podle dat (zakotvení)
- doplnění kategorií

Paradigmatický model axiálního/selektivního kódování

Počasi, nálada,
činnost,...

Úrovně analýzy

Co je tedy „zakotvená teorie“?

„...teorie induktivně odvozená ze zkoumaného jevu, který reprezentuje.“

(Strauss a Corbin, 1999, s. 14)

- vychází přímo z dat (kritérium shody)
- srozumitelná i pro participanty a osoby, které pracují v dané oblasti
- je obecná
- vzniká kontrolovaně

Validita v zakotvené teorii

- **korespondence** (*fit*)
 - Odpovídají koncepty konkrétním případům, které reprezentují?
- **relevance** (*relevance*)
 - Zabývá se studie skutečným problémem?
- **funkčnost** (*workability*)
 - Vysvětluje teorie dobře zkoumaný problém?
- **přizpůsobitelnost** (*modifiability*)
 - Je teorie otevřena novým datům?

Kdy si zvolit tuto metodu?

- chceme-li vybudovat teorii
- chceme-li systematickým způsobem porozumět určitému jevu, o kterém mnoho nevíme
- jsme-li odhodláni dělat kvalitativní výzkum a chceme se opřít o precizně a podrobně formulovaný postup
- GT není deskriptivní metoda

